

De concordia gratie

ste quicquid vult sine rectitudine vult in iuste. **A**pertus vero: quos omnes vocat apud carnem et concupiscentiam in quantum sunt: non sunt mali vel iniusti: sed quia sunt in rationabili creature: ubi non debet esse dicuntur iniusti. **I**n brutis siquidem animalibus non sunt mali vel iniusti: quia ibi debent esse. **I**am ex hijs que sunt dicta sunt agnoscere potest hominem ideo non habere semper iusticiam: quam sine intermissione debet habere: quia nullo modo potest illam per se adipisci: vel recuperare. **P**alam etiam est quia deus bona facit opera sua sola bonitate: quam ipse creat voluntatem cum libero arbitrio: dat illi iusticiam per quam operatur. **M**ala vero facit sola culpa hominum quia ea non faceret si homo illa facere non vellet facit tamen hec que sunt quam perdidit in hominibus voluntatem qua sine iusticia videtur sola culpa hominibus mala sunt que operatur. **N**on enim est culpa dei qui creavit in eo cum libertate arbitrii voluntatem et contulit ei iusticiam ut nihil nisi iuste vellet. **S**ed culpa hominis qui iusticiam deseruit quam servare potuit. **D**eus igitur habet in bonis quod bona sunt per essentiam et quod bona sunt per iusticiam: in malis vero solummodo quod bona sunt per essentiam: non quod mala sunt per absentiam debite iusticie que non est aliquid. **H**omo autem habet in bonis quod mala non sunt: quia cum posset deserere iusticiam et mala fecere non deseruit sed servavit per liberum arbitrium dante et sub sequente gratia. **I**n malis vero hoc solum quod mala sunt: quia ea sola propria id est iniusta voluntate facit. **P**uto me iam congrue posse finem ponere tractatus de tribus difficilibus questionibus que in spe auxilii dei incepti in quo siquidem dixi quod querenti cuilibet sufficere debeat non mihi imputo sed gratie dei mecum. **H**oc autem dico: quia si quis mihi querenti de questionibus eisdem quando in eis mens mea rationem querendo fluctuabat ea querenti respondi gratias egisse

quia mihi satisfecisset. **Q**uoniam ergo quod in de manifestate deo cognovi mihi valde placuit intelligens quia similiter quibusdam placeret: si hac scriberem quod gratias accepi gratias volui perentibus impedere.

ExPLICIT liber de concordia gratie et liberi arbitrii.

Incipiunt capitula in libris de libero arbitrio.

Quod potestas peccandi non pertineat ad libertatem arbitrii. **I.**
Quoniam tamen homo et angelus peccaverunt per hanc potestatem et libere arbitrii: et quis potuerunt servire peccato non tamen eis potuit dari peccatum. **I**
Quod postquam se fecerunt servos peccati libere habuerunt arbitrium: et quid sit liberum arbitrium. **C**ap. III.
Quod potestatem habeant servandi rectitudinem quam non habet. **C**ap. III.
Quod nulla temptatio cogat inuitum peccare. **C**apitulū. V.
Quod sit nostra voluntas potens contra temptationes licet videatur impotens. **V**
Quod forcior sit quam temptatio etiam cum ab illa vincatur. **C**apitulū. VII.
Quod nec deus potest auferri voluntatis rectitudinem. **C**apitulū. VIII.
Quod nihil liberi sit recta voluntate. **I**X.
Quod peccatus sit servus peccati et quod maius miraculum sit cum deo reddat rectitudinem illam deserenti quam cum mortuo reddat vitam. **C**apitulū. X.
Quod ista servitus non auferat libertatem arbitrii. **C**apitulū. XI.
Cur cum homo non habet rectitudinem magis dicatur liber: quia non potest ei auferri cum habet: quam cum eam habet servus: quia cum non habet per se non potest recuperare eam. **X**
Quod potestas servandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem sit perfecta definitio liberi arbitrii. **C**ap. XIII.
Divisio eiusdem libertatis. **XIII**

De libero arbitrio

Incipit dialogus beati anselmi cantuariensis archiepiscopi de libero arbitrio. **Q**uestio potestas peccandi non pertinet ad libertatem arbitrii.

Capitulum I. Discipulus.

Quoniam liberum arbitrium videatur repugnare gratiae predestinationi et prescientie dei. ipsa libertas arbitrii quod sit nosse desidero. et utrum illam semper habeamus. **S**i enim libertas arbitrii est posse peccare et non peccare. sicut a quibusdam solet dici. et hoc semper habemus: quomodo aliquando gratia indigemus? **S**i autem hoc non semper habemus: cur nobis imputatur peccatum quando sine libero arbitrio peccamus? **L**ibertatem arbitrii non puto esse potentiam peccandi et non peccandi. **Q**uipe si hec eius esset diffinitio nec deus nec angelus qui peccare nequeunt liberum haberent arbitrium. quod nephas est dicere. **Q**uod si dicitur aliud esse liberum arbitrium dei et angelorum bonorum. aliud nostrum. **Q**uamuis differat liberum arbitrium hominum a libero dei arbitrio et angelorum bonorum. diffinitio tamen huius libertatis in utrisque hoc semper nomen eadem debet esse. licet enim animal differat ab anima siue substantialiter siue accidentaliter diffinitio tamen semper nomen animalis omnibus animalibus est eadem. **Q**uapropter propter talem oportet dare diffinitionem libertatis arbitrii que nec plus nec minus illa contineat. **Q**uonia ergo liberum arbitrium diuinum et bonorum angelorum peccare non potest: non pertinet ad diffinitionem libertatis arbitrii posse peccare. **P**erinde nec libertas nec potestas libertatis est peccandi potestas. **Q**uod ut plane intelligas: intende ad ea que dicam. **D.** Ad hoc super his. **A.** Que tibi voluntas liberior videtur: illa que sic vult et potest non peccare ut nullatenus

valeat flecti a non peccandi rectitudine. an illa que flecti aliquo modo potest ad peccandum. **D.** Cur non sit liberior illa que ad utrumque se habet non video. **A.** An non vides quoniam qui sic habet quod decet et quod expedit ut hoc amittere nequeat: liberior est quam ille qui sic habet hoc ipsum ut possit perdere et ad hoc quod dedecet et non expedit valeat adduci. **D.** Nulli dubium hoc esse puto. **A.** Hoc quoque non minus indubitabile dices. quia peccare semper dedecet et noxius est. **D.** Nullus sane mentis aliter sentit. **A.** Liberior itaque voluntas est. quo a rectitudine non peccandi declinare nequit quam illa potest deserere. **D.** Nichil mihi rationabilius asseri posse videtur. **A.** An putas quod additum minuit et separatum auget libertatem id autem libertatem esse. aut partem libertatis. **D.** Non hoc putare possum. **A.** Potestas ergo peccandi que addita voluntati minuit eius libertatem. et si deriuatur: auget. nec libertas est: nec pars libertatis.

Quoniam tamen homo et angelus peccauerunt per hanc potestatem et liberum arbitrium. et quis potuerunt seruire peccato: non tamen eis potuit dominari peccatum.

Capitulum II. Discipulus.

Nihil consequenti? **A.** Non pertinet ad libertatem arbitrii. quod sic est extraneum a libertate. **D.** Rationibus tuis nullatenus contradicere queo. **S**ed non parum me mouet quia et angelica et nostra natura in principio habuit potestatem peccandi. quam si non habuisset: non peccasset. quare si per hanc potestatem: que sic aliena est a libero arbitrio peccauit utraque predicta natura: quomodo dicemus eam peccasse per liberum arbitrium? **A.** Aut si per liberum arbitrium non peccauit: ex necessitate peccasse videtur. **N**empe aut sponte. aut ex ne-

Liber Anselmi

cessitate. aut si sponte peccauit quomodo nisi per liberū arbitrium. Quare si non per liberū arbitrium utique ex necessitate peccasse videtur. Est et aliud quod in hac peccandi potestate me mouet. Qui enim peccare potest seruus potest esse peccati. quoniam qui facit peccatum: seruus est peccati. Qui autē seruus potest esse peccati huic potest dominari peccatū. Quomodo libera fuit illa natura. aut cuiusmodi liberū arbitrium illud erat cui peccatū dominari poterat. **A** Et per potestatem peccandi et sponte per liberū arbitrium. et non ex necessitate nostra et angelica natura potest peccauit et seruire potuit peccato. et tamen non illi peccatum dominari poterat. unde illa non libera aut eius arbitrium non liberū dici possit. **D** Opus habeo ut quod dicitis apias. quia clausum est mihi. **A** Per liberū arbitrium peccauit apostata angelus siue primus homo. quia per suum arbitrium peccauit quod sic liberū erat. aut nulla alia re cogi posset ad peccandū. et ideo iuste reprehendit. quia hanc haberet arbitrii sui libertatem. non aliqua re cogente. nisi aliqua necessitate. sed sponte peccauit. peccauit autem per arbitrium suum: quod erat liberū: sed non per hoc unde liberum erat. id est per potestatem quam poterat non peccare: et peccato non seruire. sed per potestatem quam habuit peccandi. quare nec ad non peccandi libertatem inuehatur nec ad peccandi seruitutem cogebatur. Quod autem consequi tibi videtur. quia si potuit seruus esse peccati: potuit ei dominari peccatū. et ideo nec illud. nec eius arbitrium liberū fuisse. non ita est. Etenim quod sue potestatis est ut non seruiat nec aliene potestatis est. ut seruiat quous potestate sua seruire possit quod diu non illa que est seruiendi sed illa que est non seruiendi utique potestate nulla res potest illi dominari ut

seruiat. Nam etsi diues liber possit se facere seruum pauperis quod diu hoc non facit. nec ille nomen amittit libertatis nec pauper illi proprie dicitur dominari. aut si dicitur improprie dicitur. quia hoc non in eius: sed in alterius est potestate. Quamobrem nihil prohibet angelum et hominem ante peccatum liberos fuisse aut liberū arbitriū habuisse. **Quomodo postquam se fecerunt seruos peccati liberum habuerunt arbitrium.** **Capitulum. III.** **D.** Attis fecisti mihi quod nichil certe hic prohibet ante peccatum. Sed postquam se fecerunt seruos peccati quomodo liberum arbitriū seruire potuerunt. **A** Licet peccato se subdidissent: libertatem arbitrii tamen naturalem in se interimere nequieuerunt sed facere potuerunt ut tam non sine alia gratia quam erat illa quam prius habuerunt illa libertate uti non valeant. **D** Credo si intelligere desidero. **A** Consideremus cuiusmodi arbitrii libertatem habuerunt ante peccatum. quod certum est eos liberū arbitriū habuisse. **D** Hoc expecto. **A** Ad quid tibi videntur habuisse illam libertatem arbitrii. An ad assequendum quod vellet. an ad volendum quod deberent et quod illis velle expediret. **D** Ad volendum quod deberet et quod expediret velle. **A** Ergo ad rectitudinem voluntatis habuerunt libertatem arbitrii. Quamdiu namque voluerunt quod debuerunt rectitudinem habuerunt voluntatis. **D** Ita est. **A** Dubium est ad huc cum dicitur quia libertatem habuerunt ad rectitudinem voluntatis. si non addatur aliud. Quero igitur quomodo habebant illam libertatem ad rectitudinem voluntatis an ad capiendum eam sine datore cum illam nondum haberent. an ad accipiendum nondum habetam si daretur ut haberent an ad dese-

De libero arbitrio

rendum quaz acceperant et p se resumē
dum desertam. an ad semper seruādūz
acceptam **D** Ad capiendum recti-
tudinem sine datore non puto illos ha-
buisse libertatē. quoniā nihil potuerūt
habere quod nō acceperant. Ad accipi-
endum vero a datore quā nondum ha-
bebant vt eam haberent nō est dicēdū
eos habuisse libertatem. quia nō est cre-
dendum eos factos sine recta volunta-
te quibus nō negandum sit eos libertatē
habuisse recipiendi eandem rectitudi-
nem si eam desererent. et ab ipso datore
primo illis redderetur. quod i homini-
bus sepe videmus qui de iniusticia ad
iusticiam superna gratia reducuntur.
A Unde est qd dicit eos posse reci-
pere perditam rectitudinem si reddat.
sed nos illaz libertatem quā habuerūt
anteq̄ peccarent querimus cū sine du-
bio libez habuerunt arbitrium nō illaz
qua nullus indigeret si nūq̄ veritatem
deseruisset **D** Prosequar itaq̄ et
respondebo ad ea que restant de his q̄
interrogasti. Ad deserendū autē eandē
rectitudinē eos libertatem habuisse nō
est verum. quia deserere voluntatis re-
ctitudinē est peccare. et potestatem pec-
candi nec libertatem nec partem esse li-
bertatis supra monstrasti. Ad resumen-
dum vero p se rectitudinem desertā li-
bertatem nō acceperunt cum ad hoc re-
ctitudo illa data sit vt nunq̄ deseratur.
Ipa namq̄ potestas resumendi deser-
tam generaret negligentiam seruandūz
habitā. Quapropter restat libertatem
arbitrij datā esse rationali creature vel
nature ad seruandaz acceptam rectitu-
dinem volūtatis. **A** Bene ad in-
terrogata respōdisti. Sed adhuc op̄
est vt consideremus propter qd illā re-
ctitudinem seruare debeat rational cre-
atura. an propter ipam rectitudinem.
aut ppter aliud. **D** Si non illa liber-
tas data esset illi nature. et voluntatis

rectitudinem ppter ipaz seruaret recti-
tudinem. non valeret ad iusticiam. qm̄
constat iusticiam eē rectitudinem volū-
tatis ppter se seruata. Sed ad iustici-
am pdesse arbitrij libertatem credim̄.
Quare indubitanter asserendū ē ratio-
nale naturam non eā accepisse nisi ad
seruandam rectitudinem volūtatis p-
pter ipsam rectitudinē. **A** Quo-
niaz omnis libertas est potestas. illa li-
bertas arbitrij est potestas seruandūz re-
ctitudinem voluntatis ppter ipsam re-
ctitudinem **D** Nō potest aliud es-
se. **A** Jam itaq̄ clarum est libez
arbitrium nō esse aliud q̄ arbitrium po-
tens seruare rectitudinem volūtatis p-
pter ipam rectitudinem **D** Claruz
itaq̄ est Sed q̄dū ipam rectitudinem
habuit seruare potuit qd debuit. Post-
q̄ aut illam deseruit: quomodo potest
seruare quod non habet. Absente ergo
rectitudine que seruare possit non est li-
berum arbitrium quod eam seruare va-
leat. Non enim seruare valet quod nō
habet. **A** Etiam si absit rectitudo
voluntatis non tamen rationalis natu-
ra minus habet quod suum est. Nullā
namq̄ potestatem habemus vt puto q̄
sola sufficiat sibi ad actum: et tamen cū
ea desinit: sine quibus ad actum minie
perducuntur nostre potestates. non mi-
nus eas q̄tum in nobis est habere dici-
mur. sicut nullum instrumentum soluz
sibi sufficit ad opandū. et tamen cum
desunt illa sine quibus instrumentū vt
nequimus instrumentū nos cuiuslibet
opis habere sine falsitate fatemur. Qd
vt in multis aduertat in vno tibi mon-
strabo. Nullus visum habens dicitur
nullatenus videre posse montem. **D**
Qui montem videre non potest profes-
cto nullum habet visum. **A** Ha-
bet ergo potestatem et instrumentū vi-
dendi montem qui visum habet. et tñ si
mons abest. et dices ei vide montem re-

De libero arbitrio

nis mentitur. Quapropter cum dicitur inuitus mentiri: quia id non vult inquit vult veritatem non repugnat illi sententia qua dico neminem inuitum deserere rectitudinem voluntatis: quia mentiendo vult eam deserere propter vitam scilicet quam voluntatem non inuitus eam deserit: sed volens de qua voluntate nunc loquimur: de illa namque loquimur qua vult mentiri propter vitam non de illa quae non vult mendacium propter se. Aut idcirco certe mentitur inuitus: quia inuitus aut occiditur aut mentitur: id est inuitus est in hac angustia ut ex necessitate horum unum quodlibet fiat: quis enim necesse sit illum aut occidi aut mentiri: non tamen necesse est illum occidi: quia potest non occidi si mentitur: nec necesse est illum mentiri quia potest non mentiri si occiditur. Neutrū enim est determinate in necessitate: quia utrumlibet est in voluntate vel potestate. Ita quoque licet inuitus aut occidatur aut mentiatur: non tamen inobsequatur ut inuitus mentiatur: aut ut inuitus occidatur. Est et alia ratio quam frequens habet versus cur inuitus et nolens et ex necessitate dicitur aliquis facere quod tamen volens facit. Nam quod non nisi difficile facere valeamus et ideo non facimus hoc nos facere non posse et ex necessitate nos siue inuitos deserere: et quod sine difficultate dimittere nequimus: et idcirco facimus haec nos inuitos et nolentes et ex necessitate facere asserimus. Hoc igitur modo qui mentitur ne moriatur mentiri inuitus et nolens dicitur ex necessitate: quia mendacium vitare non valet sine mortis difficultate. Sicut igitur qui mentitur propter vitam improprie dicitur inuitus mentiri: quoniam mentitur volens: ita non proprie dicitur inuitus vellementiri: quoniam hoc non nisi volens vult. Nam sicut cum mentitur: vult ipsum mentiri: sic cum vult mentiri: vult ipsum velle. **Q** Non possum ne-

gare quod dicis. **Q**uomodo itaque non est libera voluntas quam aliena potestas sine suo assensu subicere non potest. **R** Nonne simili ratione possumus dicere voluntatem equi esse liberam: quia appetitui carnis non seruit nisi volens. **N**on est hoc similiter: in equo namque non ipsa voluntas se subicit: sed naturaliter subiecta semper necessitate appetitui carnis seruit. In homine vero quod diu ipsa voluntas recta est: nec seruit: nec subiecta est cui non debet nec ab ipsa rectitudine ulla vi aliena auertitur nisi ipsa: cui non debet volens consentiat quem consensus non naturaliter: nec ex necessitate sicut equus: sed ex se aperte videtur habere. **S**atisfecisti huic obiectioni meae de voluntate equi. Redi ubi eram. **A**n negauimus omnem rem liberam esse ab ea re a qua cogi non volens vel prohiberi non potest. **R** Non video quomodo negem. **D**icetiam quomodo superat recta voluntas: et quomodo superatur. **V**elle ipsam rectitudinem perseueranter est illi vincere: velle autem quod non debet est illi vinci. **P**uto quia temptatio rectam voluntatem non nisi volentem: aut ipsa rectitudine prohibere: aut ad id quod non debet cogere potest: ut illam velit: et istud nolit. **N**ec hoc ulla ratione falsum esse video. **Q**uis ergo potest voluntatem dicere non esse liberam ad seruandam rectitudinem: et liberam a temptatioe et peccato: si nulla temptatio potest illam nisi volentem auertere a rectitudine ad peccatum: id est ad volendum quod non debet. Cum ergo vincitur: non aliena vincitur potestate: sed sua. **H**oc monstrant ea quae dicta sunt. **N**onne vides ex his consequi quia nulla potestas potest vincere rectam voluntatem. Nam si potest habet potestatem vincendi: et sua potestate vincit: sed hoc esse non potest: quoniam voluntas non nisi sua vin-

atur potestate. Quare nullatenus potest temptatio vincere rectam voluntatem: et cum dicitur improprie dicitur, Non ei aliud intelligitur quam quia voluntas potest se subicere temptationi: sicut e converso cum imbecillis dicitur posse vinci a forti non sua potestate dicitur sed aliena quoniam non significat aliud nisi quia fortis habet potestatem vincendi imbecillum.

Quomodo sit nostra voluntas potens contra temptationes: licet videatur impotens. **Capitulum sextum.**

Quamuis sic omnia impugnantia voluntati nostre subicias: atque nullam temptationem illi dominari permittas: ut in nullo possim obviare assertionibus tuis: non tamen possim dissimulare quandam impotentiam esse in eadem voluntate: quam fere omnes exprimitis: cum violentia temptationis superamur. Quapropter nisi illam potentiam quam probas: et illam impotentiam quam sentimus facias convenire: non potest animus meus in quietem huius questionis pervenire. **A** Istam impotentiam quam dicitis voluntatis in quo putas esse. **D** In eo quia non potest perseveranter rectitudini adherere. **A** Si per impotentiam non adheret aliena vi avertitur a rectitudine. **D**

Credo. **A** Que est hec vis? **D** Vis temptationis. **A** Hec vis non avertit a rectitudine: si ipsa non vult quod suggerit temptatio. **D** Ita est. **S**ed ipsa temptatio: ipsa sua vi: cogit eam velle quod suggerit. **A** Quomodo cogit eam velle. **A** In ita ut possit eam quidem nolle: sed non sine gravi molestia: an ita ut nullatenus possit nolle. **D**

Quamuis fateri me opteat nos aliquando sic premi temptationibus: ut sine difficultate non valeamus nolle quod suggerunt: non tamen possum dicere quod sic nos vniquam opprimant: ut quod mouent nul-

latenus nolle possimus. **A** Respondeo scio quomodo possit dici. **S**i enim vult homo mentiri: ut non sustineat mortem ut seruet vitam ad tempus: quis dicit impossibile velle cum non mentiri: ut vitet eternam mortem: et sine fine viuat. Quapropter iam dubitare hanc impotentiam seruandi rectitudinem non debes: quam dicitis in nostra voluntate esse: cum temptationibus consentimus non esse ex impossibilitate: sed ex difficultate. frequenti namque vsu dicimus nos non posse aliquid: non quia nobis est impossibile: sed quia sine difficultate non possumus. Hec autem difficultas non permittit libertatem voluntatis. Impugnare namque potest inuitam voluntatem expugnare nequit inuitam. **H**oc itaque modo puto te posse videre: quomodo conueniant potentia voluntatis: quam ratio veritatis asserit: et impotentia quam humanitas nostra sentit. Sicut enim difficultas nequaquam voluntatis interimit libertatem: ita illa impotentia quam non ob aliud in voluntate dicimus esse: nisi quia non potest tenere suam rectitudinem sine difficultate: non aufert eidem voluntati perseverandi in rectitudine potestatem.

Quomodo voluntas fortior sit quam temptatio: etiam cum ab illa vincitur.

Capitulum VII. **S**icut nequaquam valeo quod probas negare: ita nullatenus quocumque voluntatem fortiozem esse temptationi: cum ab ea superatur: affirmare. **A** Nam si voluntas seruandi rectitudinem fortior esset quam temptationis impetus: fortius illa volendo quam tenet resisteret: quam illa insisteret. **N**on enim aliunde scio me magis vel minus fortiozem habere voluntatem: nisi quia magis vel minus fortiter volo. Quapropter cum minus fortiter volo quod debeo: quam temptatio: mihi suggerit quod non debeo quod

De libero arbitrio

modo temptatio fortior non sit voluntati mea non video. **A** Ut video equiuocatio voluntatis te fallit. **P** Ipsam vellem equiuocationem cognoscere. **A** Sicut visus equiuoce dicitur: ita et voluntas: vocamus enim visum instrumentum videndi: id est radium procedentem per oculos quo sentimus lucem et ea que sunt in luce: et dicimus visus instrumenti ipsius opus: quoniam illo vtimur: id est visionem. Eodem modo dicitur voluntas ipsum instrumentum volendi: quod est in anima: et quod conuertimus ad volendum: hoc vel illud: sicut visum ad videndum diuersa conuertimus: et dicitur voluntas visus eius voluntatis: quod est instrumentum volendi sicut dicitur visus visus eius visus qui est instrumentum videndi. Sicut igitur visum qui est instrumentum videndi habemus etiam cum non videmus: visus autem quod est opus eius non est nisi cum videmus: ita voluntas instrumentum scilicet volendi semper est in anima: etiam cum non vult aliud: velut cum dormit: voluntatem vero quam dico visum siue opus eiusdem instrumenti non habemus: nisi quando volumus aliquid. Illa itaque voluntas quam voco instrumentum volendi vna et eadem semper est quicquid velimus. Illa vero que opus est tam multiplex est quam multa: et quam sepe volumus: quemadmodum visus que etiam in tenebris vel clausis oculis habemus semper id est quicquid videamus. Visus autem id est opus eius qui et visio notatur tam numerosus est quam numerosa et quam numerose videmus. **P** Plane video et amo hanc voluntatis distinctiones: et iam mihi videri deo videre quam ex eius ignorantia patet barceptionem. Sed tamen tu prosequere quod incepisti. **A** Cum ergo videas duas voluntates esse instrumentum volendi et opus eius in qua harum duarum intelligis fortitudinem con-

stare volendi. **P** In illa que est instrumentum volendi. **A** Si ergo scias vtrum ita fortem vt eo tenente thaurum indomitum thaurus non posset se mouere: et videas eundem virum ita tenentem arietem vt ipse aries sese de manibus eius excutiat: putabis ne illum minus fortem in tenendo arietem quam in tenendo thaurum. **P** Illum quidem non dissimiliter fortem in vtroque opere iudicabo sed eum sua fortitudine non equaliter vti fatebor: fortius enim operatur in thauro quam in ariete. Sed ille fortis est qui fortitudines habet: actio vero eius fortis dicitur: quia fortiter fit. **A** Sic intellige voluntatem quam voco instrumentum volendi: inseparabilem fortitudinem habere: qua aliquando magis: aliquando minus vtitur in volendo. Unde quod fortius vult nullatenus deserit: ablato eo quod minus fortiter vult: et cui offertur fortius quod vult statim dimittit: quod non pariter vult: et tunc voluntas quare dicere possumus actionem instrumenti huius quoniam agit opus suum cum vult aliquid. Tunc inquam voluntas actio magis vel minus fortis dicitur: quoniam magis vel minus fortiter fit. **P** Aperta iam mihi esse que explicas necesse est vt fatear. **A** Vides igitur quia cum homo habitam rectitudinem voluntatis aliqua ingruente deserit temptatio nulla vi aliena abstrahitur: sed ipse conuertit se ad id quod fortius vult. **P** nec deus potest auferre voluntatis rectitudinem. **V** Caplm. VIII. **P**. **Q** Unquid vult deus potest illi auferre rectitudinem. **A** Uide de quomodo non possit. Totam quidem substantiam: quam de nihilo fecit potest redigere in nihilum. **A** voluntate vero habentem rectitudinem non valet illam separare. **P** huius tue mihi inaudite assertionis multumate rationem expecto. **A** Hos lo-

Liber Anselmi

quimur de illa voluntatis rectitudine :
qua iusta dicitur voluntas: id est: q̄ pro-
pter se seruatur . Nulla autem est iusta
voluntas: nisi que vult quod deus vult
eam velle . **D** Sic oportet fateri que
hoc non vult plane iniusta est . **A**
Seruare itaq; rectitudinem voluntatis
propter ipsam rectitudinem: est vnicui-
q; seruanti eam velle quod deus vult il-
lum velle . **S**i itaq; deus separat hanc re-
ctitudinem ab alicuius voluntate : aut
volens facit hoc aut nolens . **D** No-
lens nō potest . **A** Si itaq; aufert
alicuius voluntati prefatam rectitudi-
nem vult quod facit . **D** Absq; du-
bio vult . **A** Utq; alicuius volū-
tate vult separare eandem rectitudinem
non vult eū rectitudinem seruare volū-
tatis propter ipsam rectitudinem . **D**
Sic sequitur . **A** Sed iam positū
est seruare hoc modo rectitudinem vo-
luntatis esse omni seruanti velle qd̄ de-
us vult illum velle . **D** Si positus
non esset ita tamen esset . **A** Ergo
si deus hanc rectitudinem tollit ab aliq̄
non vult eum velle quod vult eum velle .
D Nihil cōsequentius et nihil impos-
sibile: q̄ deum rectitudinem vo-
luntatis auferre . **A** tamen facere di-
citur quando non facit vt eadē rectitu-
do non deseratur . Porro dyabolus vt
temptatio ideo dicit hoc facere sine vo-
luntate ipsā vincere : et a rectitudine quā
tenet abstrahere: quoniam non promit-
teret ei aliquid aut minare auferre: qd̄
magis q̄ ipsam rectitudinem: vult nul-
latenus ipsa se ab illa quaz aliquatenus
vult posse auertere . **D** Sic planus
videtur mihi quod dicis vt nihil cōtra-
dici posse existimem .

Quid nihil liberius sit recta voluntate

Capitulum . IX . **A**
Quoniam itaq; nihil liberius recta
voluntate cui nulla vis aliena

potest suam auferre rectitudinē . **R**em-
pe si dicimus : quia cum vult mentiri :
ne perdat vitam : aut salutem : cogitur
deserere timore mortis aut tormenti ve-
ritatem: non est verum . Non enim cogi-
tur magis velle vitam q̄ veritatem: sed
quoniam vt aliena prohibetur : vtrūq;
seruare simul ipsa eligit qd̄ mauult spō-
te vtiq; et non inuita quis in necessitate
vtramlibet deserendi posita sit non spō-
te sed inuita . Non enim minus fortis ē
ad volendum veritatem: q̄ ad volēdū
salutem: sed fortius vult salutem . Nam
si presentem videret gloriā eternā quā
statim post seruata veritatem assequere-
tur: et inferni tormenta quibus post mē-
daciū sine mora deputaretur: procul-
dubio mor virium sufficientiam ad ser-
uandam veritatem habere cerneretur .
D . Aperte hoc videtur eum maio-
res vires exhibere ad volendum salutē
eternam propter se et veritatem propter
premium q̄ ad salutem temporales ser-
uandam .

Quomodo peccās sit seruus peccā-
ti: et q̄ maius miraculū sit cum de red-
dit rectitudinem illam deserenti: q̄ cum
mortuo reddit vitam .

Capitulum . X . **A**
Semper itaq; habet rationalis
homo liberum arbitrium: quia
semper habet potestatem seruā-
di rectitudinem voluntatis: propter ip-
sam rectitudinem quā quis aliquando cum
difficultate . Sed cum libera voluntas
deserit rectitudinem per difficultatē ser-
uandi: vtiq; post seruit peccato per im-
possibilitatem per se recuperandi . Sic
ergo fit spiritus vadens et non rediens
quoniam qui facit peccatum: seruus est
peccati . Quippe sicut nulla volūtas an-
teq; haberet rectitudinem potuit eam
deo non dante capere : ita dum deserit
acceptam non potest eam nisi deo red-
dente recipere: et maius miraculum exte-

De libero arbitrio

stimo cum deus voluntati desertā red-
dit rectitudinem: q̄ cum mortuo red-
dit vitam amissam. Corpus enim neces-
sitate moriendo non peccat vt vitā nū-
q̄ recipiat voluntatis vero per se recti-
tudinem deserendo meretur: vt illa sem-
per indigeat. Et si quis sponte sibi mor-
tez infert nō aufert sibi aliud nunq̄ erat
amissurus. Qui vero voluntatis recti-
tudinem deserit: hoc abicit quod ex de-
bito erat seruaturus. **D** Valde ve-
rum quod dicis de seruitute: quia suus
fit peccati qui facit peccatū z de imposs-
ibilitate recuperandi desertaz rectitudi-
nem nisi ab eo a quo pri⁹ data erat red-
datur: z vt illam semper teneant indefi-
nenter considerandum est omnib⁹ qui-
bus datur.

Ista seruitus non auferat liberta-
tem arbitrii. **C**apitulum. XI.

Sed hac sententia multum repli-
cisti exultationem meā qua itaq̄
putabam esse securum hominēz
semper habentem libertatem arbitrii.

Quare ipsam seruitutem exponi mihi
postulo: ne forte libertati prefate repug-
nare videatur. Utraq̄ enim scz hec lib-
tas z seruitus est in voluntate: s̄m q̄li-
bet aut liber aut seruus est homo. Si er-
go seruus quomodo liber est. Aut si li-
ber quomodo seruus. **R** Si bene
discernas quando non habet prefatam
rectitudinem sine repugnantia z seruus
est z lib. Nunq̄ enī est eius potestatis
rectitudinem capere cum nō habet: sed
semper est eius potestatis seruare cum
habet. Per hoc quia redire non potest
a peccato serui⁹ est per hoc quia abstra-
hi non potest a rectitudine liber est. S̄z
a peccato z eius seruitute non nisi p̄ ali-
um potest reuerti. A rectitudie vero nō
nisi per se potest auerti: z a libertate sua
nec per se nec per alium potest priuari.
Semper enī naturaliter liber est ad ser-
uandam rectitudinem si eam habet: eti-

am quādo quā seruet nō h̄z. **D** Suf-
ficit mihi hic huius libertatis z seruitus
vt in eodem homine possint esse sun-
facta concordia.

Cur cum homo nō habz rectitudinē
magis dicitur liber quia nō potest ei au-
ferri cum habet: q̄ cum eam habet ser-
uus: quia cum non habet per se: non po-
test recuperare eam.

Capitulum. XII.

Sed multum nosce desidero cur
quando non habet rectitudinē
magis dicitur liber quia nō po-
test ei ab alio auferri cum habet q̄ cum
rectitudinēz habet seruus quoniam eā
non potest recuperare per se cum nō ha-
bet. Per hoc enim quia redire non po-
test a peccato: seruus est: per hoc q̄ ab-
strahi non potest a rectitudine liber est.
Et sicut nunq̄ abstrahi potest: si habet
ita nūq̄ potest redire si nō habet. Qua-
propter sicut semper habz illam liberta-
tem ita semper habere videtur illam ser-
uitutem. **I**sta seruitus non est
nisi impotentia. Siue enim dicam⁹ eas
impotentiam esse redendi ad rectitu-
dinem: siue impotentiam recuperandi:
aut iterum habendi rectitudinem nō ob-
aliud est homo seruus peccati: nisi per
hoc quia nequit redire ad rectitudinem
aut recuperare aut habere illam nō po-
test homo non peccare. Cum autem ha-
bet eandem rectitudinem non habet im-
potentiam non peccandi. Quare quā-
do habet rectitudinem illam non est ser-
uus peccati. Potestatem autem seruan-
di rectitudinem semper habet: z cum re-
ctitudinem habet: z cum non habet: et
ideo semper est liber. **Q**uam autem queris
cur quando non habet rectitudinē ma-
gis dicitur liber: idcirco quoniam ab alio
non ei potest auferri quādo habet quon-
iam seruus tunc cum habet rectitudi-
nem ideo qz nō potest eā recuperare per
se q̄ nō habet: tale est ac si q̄ras cur hō

cum sol abest magis dicitur habere po-
 testatem videndi solem: propter hoc qz
 intueri illum potest cum adest: quonia
 dicitur cum sol abest habere impotenti-
 am videndi solem: quoniam quādo ab-
 est non potest eum facere sibi presentem.
Sicut enim et quando sol abest habem⁹
 in nobis visum quo illum videmus cū
 adest: sic etiam quando voluntatis re-
 ctitudo nobis deesse habemus tantum
 in nobis aptitudinem intelligendi et vo-
 lendi qua cum possum⁹ seruare propter
 se cum eam habemus. **E**t sicut quando
 nobis nihil deest ad videndum solem
 nisi presentia eius: tūc solummodo nō
 habemus illam potestatem quā nobis fa-
 cit eius presentia: sic tantummodo quā-
 do nobis illa rectitudo deest: tunc ha-
 beamus illam impotentiam quam facit no-
 bis eius absentia. **S**emper igitur ho-
 mo habet arbitrii libertatem sed non se-
 per seruus est peccati: sed quando non
 habet rectam voluntatem. **Q** **S**i
 intente cogitarem que supra dicta sunt
 quando videndi potestatem in quatu-
 or potestates distribuisti non hec dubi-
 tarem quare fateor culpam huius dubi-
 tationis mee. **A** **P**arcam tibi cum
 nūc sed deinceps ea que dicimus sic p-
 sentia cum opus erit huius vt ea nobis
 necesse non sit repetere. **Q** **G**ratias
 habeo tuam indulgentiam. **S**ed ne mi-
 reris si ea que non consueui: non sūt mi-
 hi propter vnam auditionem semp om-
 nia ad intuemum in corde presentia.
Q potestas seruandi rectitudinem vo-
 luntatis propter ipsam rectitudinem sit
 perfecta definitio liberi arbitrii.

Capitulum XIII. **A**.
Quod adhuc si quid in definitione
 libertatis arbitrii quam fecim⁹
 dubitas. **Q**. **U**num est qd
 adhuc me aliquis tulus in ea sollicitat. **N**ā
 sepe habemus potestatem seruandi ali-
 quid que tamen libera non est vt aliena

vt impediri non possit. **Q**uobrem cum
 dicis quia libertas arbitrii est potestas
 seruandi rectitudinem voluntatis ppter
 ipsam rectitudinem. **V**ide ne forte addē-
 dum sit q illam potestatem tam liberaz
 designet esse vt nulla vi superari possit.
A **S**i potestas seruandi rectitudinē
 voluntatis propter ipsam rectitudinem
 aliquādo inueniri posset absq illa quā
 perspeximus libertate expediret: vt qd
 dicis adderetur. **S**ed cum dicta diffini-
 tio sic perfecta: sit ex genere: et differen-
 tiis: vt nec minus aliquid claudat: nec
 plus q illa quam querimus libertas ni-
 hil illi addendum aut demendum intel-
 ligi potest. **E**st enim potestas libertatis
 genus. **Q**d aut additum est seruandi
 seperat eam ab omni potestate: que nō
 est seruandi: sicut est potestas ridendi:
 aut ambulandi: ad dendo vero rectitu-
 dinem decernimus eam a potestate ser-
 uandi aurum: et quicquid non est recti-
 tudo per additamentum voluntatis se-
 gregatur a potestate seruandi rectitu-
 dinem aliarum rerum vt virge aut opi-
 nionis. **P**er hoc autem q dictum est p-
 pter rectitudinem ipsam diuidit a pte
 seruandi rectitudinem voluntatis pro-
 pter aliud: vt cum seruatur propter pe-
 cuiam aut naturaliter. **S**eruat eni na-
 turaliter canis rectitudinem volunta-
 tis: cuz amat catulos suos aut dominū
 suum sibi beneficientem. **Q**uonia igit
 nihil est in hac definitione q non sit ne-
 cessarium ad concludendam libertatem
 arbitrii rationalis voluntatis: et ad alia
 excludenda: et sufficienter illa includit:
 et alia excluduntur: nec habūdans vti-
 qz nec indigens est hec nostra definitio.
Ita ne tibi videtur. **Q** **A**biyrtiqz
 perfecta videtur. **A** **D**ic quoz si
 quid vis amplius de libertate hac pro-
 pter quam imputatur illam habenti: si-
 ue faciat bonum siue malum. **D**e hac ei
 sola nunc noster est sermo.

De veritate

Diuisio eiusdem libertatis.
Capitulum XIII. **D**iscipulus.
Estat nunc vt diuidas eandem
libertatem: quoniam enim secundum
hanc definitionem communis
sit omni rationali creature vel nature:
multum tamen differt illa que dei est:
ab illis que rationalis nature sunt: et il-
le ab inuicem. **L**ibertatis arbitrii
alia est a se que nec facta est: nec ab
alio accepta que est solius dei: alia a deo
facta et accepta que est angelorum. **F**acta
autem siue accepta alia est habens re-
ctitudinem quam seruet: alia carens ha-
bens: alia tenet separabiliter: alia inse-
parabiliter tenet: fuit angelorum omnium ante
etiam boni confirmarentur: et mali cade-
rent: et est omnium hominum ante mor-
tem qui habent rectitudinem eandem.
Que vero tenet inseparabiliter est ele-
ctorum angelorum et hominum. **S**ed an-
gelorum electorum post reprobatorum rui-
nam et hominum post mortem suam: il-
la autem que caret rectitudine alia carz
recuperabiliter: alia irrecuperabiliter.
Que recuperabiliter caret: est tantum in
hac vita omnium hominum illa carenti-
um: quibus illam multi non recuperent.
Que autem irrecuperabiliter caret: est re-
proborum hominum: et angelorum. sed
angelorum post ruinationem: et hominum post
hanc vitam. **D**e definitione et
diuisione libertatis huius deo annuente
mihi satisfecisti: vt nihil queam inueni-
re quod necesse habeam de illis interro-
gare.

ExPLICIT liber de libero arbitrio.
Incipit prologus Anselmi in librum
de veritate.

Restractat?
pertinentes ad studium sacre
scripture quondam feci diuer-
sis temporibus consimiles: in hoc quia

facti sunt per interrogationem et respon-
sionem et persona interrogantis nomi-
mine vocatur discipuli respondētis: deo
nomine magistri. **Q**uartum enim que
simili modo edidi: non inutilem vt pu-
to introducendis ad dyalecticam: cuius
initium est de gramatico: quoniam ad
diuersum ab his tribus studium pertinet
istis nolo connumerare. **U**nus horum
trium est de veritate: quid scilicet sit veritas
et in quibus rebus soleat dici: et quid sit
iusticia. **A**lius vero de libertate arbitrii
quid sit: et vtrum eam semper habeat ho-
mo: et quot sint eius diuersitates in ha-
bendo vel non habendo rectitudinem vo-
luntatis: ad quam seruandam est data
creature rationali: in quo naturalem
tamen fortitudinem voluntatis ad seruandam
acceptam rectitudinem: non quo-
modo necessarium ad hec ipsum illi sit:
vt gratia subsequatur ostendit. **T**ercio
autem est de questione qua queritur: quid
peccauit dyabolus: quia non stetit i ve-
ritate cum deus non dederit ei perseue-
rantiam: quam nisi eo dante habere non
potuit: quoniam si deus dedisset: ille ha-
buisset sicut boni angeli habuerunt illam
quia illis dedit deus. **Q**uem tractatus
quibus ibi de confirmatione bonorum an-
gelorum dixeris: de casu dyaboli intitu-
laui: quoniam illud contingens fuit de
bonis angelis: quod dixi. **Q**uod autem
scripsi de malis: exposito fuit questione
qui videlicet tractatus: quibus nulla co-
tinue dictaminis cohereant: mate-
ria tamen eorum et similitudo disputati-
onis erigit: vt simul eo quo illos come-
morauit ordine conscribantur: licet itaque
a quibusdam festinantibus alio ordine
sint transcripti antequam perfecti essent: sic
tamen eos vt hic posui volo ordinari.

ExPLICIT prologus.

Incipit liber de veritate anselmi archiepiscopi